

Më vonë, në vitin 2002 krijohen shoqëritë e brokerimit “Triumpf Group” dhe “Action Capital”. Këto shoqëri private nuk janë aktualisht anëtare të Bursës së Tiranës. Ndërmjetësit aktual të specializuar në Bursën e Tiranës janë:

- Banka “Societe Generale Albania”, Banka Kombëtare Tregtare dhe Banka Raiffeisen-RBI,
- Shoqëria Komisionere “Kapital Invest” sh. a. me licencën Nr. 9, datë 25.06.2009.

Të gjitha këto shoqëri private dhe banka nuk kanë kryer asnjë transaksion të mirëfilltë brokerimi, për llogari të tyre ose për të tretët. Ndër argumentet kryesore të moskryerjes së transaksioneve nga këto shtëpi brokerimi janë: ekzistenca e një tregu tepër minimal sekondar për bonot e thesarit; ofrimi i mekanizmit të shitblerjes së tyre pranë sporteleve të bankave të nivelit të dytë në vend dhe decentralizimi i ofrimit të shërbimit të regjistrimit të bonove të thesarit, që penalizon kryesisht brokerat jo bankarë.

Bibliografia

- Bursa e Tiranës: “Strategjia e zhvillimit të Bursës së Tiranës si treg letrash me vlerë”, shtator 2011.
 Banka e Shqipërisë - “Historia e Bankës Qendrore të Shqipërisë”, Tiranë 2003.
 IMF - “Albania: Financial System Stability Assessment, including Reports on the Observance of Standards and Codes on the Following Topics: Banking Supervision and Payment System Series: Country Report no. 05/274”, August, 2005.
 Bursa e Tiranës - “Raporti Vjetor 1996”, Tiranë, 1997.
<http://www.bse-sofia.bg/?page=AboutBSE&PHPSESSID=310e731d4b935319b5caddb12d5c5d959>
http://en.wikipedia.org/wiki/Zagreb_Stock_Exchange.
<http://www.montenegroberza.com/code/navigate.asp?Id=59>.
http://en.wikipedia.org/wiki/Macedonian_Stock_Exchange.
http://en.wikipedia.org/wiki/Bucharest_Stock_Exchange.
http://en.wikipedia.org/wiki/Belgrade_Stock_Exchange.

Roli i së Drejtës Natyrore pas Luftës së Dytë Botërore (Rasti i Gjyqit të Nurembergut)

Dokt. Irisi Topalli

DOKTORANTE NË UET.

AS/PEDAGOGE PRANË “AKADEMISË PROFESIONALE TË BIZNESIT”.

Abstrakt

E drejta natyrore është një grup i të drejtave të natyrshme dhe të bazuar në natyrën dhe ekzistencën e çdo njeriu. Gjithkush ka të drejta natyrore të barabarta (të tilla si: të drejtën për të jetuar dhe paprekshmërinë fizike apo lirinë personale) pavarësisht nga gjinia dhe mosha e tij, pozitën në shoqëri, koha, vendi, shteti ku ai jeton. E drejta natyrore është universale, e zbatueshme për të gjithë njerëzit dhe të gjitha kohërat. Të drejtat natyrore janë lindur me njeriun dhe shteti duhet t’i zbatojë, dhe për këtë arsye ajo konsiderohet e patjetërsueshme dhe e “përhershme”. Ato ndryshojnë nga ligji dhe normat e tjera juridike, që kanë ndryshuar historikisht, të vendosura nga shteti (e drejta pozitive). Në këtë punim do të ndalemi për të parë ndikimin e ligjit natyror, pas Luftës së Dytë Botërore, pasi kjo është periudha në të cilën ai kishte një ndikim të madh, veçanërisht në lidhje me doktrinën e së drejtës ndërkombëtare dhe të drejtave të njeriut. Fokusi i punimit do të jetë roli i të drejtës natyrore në gjykatat kombëtare të pasluftës dhe sidomos rasti i Gjykatës Ndërkombëtare të Nurembergut.

Fjalë kyç: Morali, të drejtat e njeriut, e drejta natyrore, e drejta pozitive.

Rëndësia e rilindjes së të drejtës natyrore në shek. XX

Mendimin filozofik të së drejtës natyrore e gjejmë që në fazat më primitive të zhvillimit shoqëror e deri në ditët e sotme, mendim ky i përfaqësuar nga teoria e së drejtës natyrore. Element thelbësor i kësaj teorie është se ka

karakter dualist, që do të thotë se përfaqësuesit e saj, ndryshe nga shumica e pozitivistëve, pranojnë ekzistencën e dy të drejtave dhe duke i vendosur ato në një rend hierarkik, përcaktojnë se e drejta pozitive duhet të jetë konform të drejtës natyrore. Për rrjedhojë sistemi pozitiv që nuk përkon me këtë të drejtë nuk ka forcë juridike detyruese. Gjithashtu ligjet pozitive duhet të kenë edhe funksionin për të bërë efektive përmes detyrimit urdhërat e kësaj të drejte (Troper, 2003, fq.10).

Përfaqësuesit, idetë, mendimet, klasifikimet, format e shfaqjes së teorisë natyrliste janë të shumta. Kështu është e njohur ndarja që i bëhet kësaj teorie në teori teologjike, e cila fokusohet te lidhja e së drejtës, moralit, e rendit hyjnor apo kozmik, dhe në teori laike e cila kufizohet në lidhjen e moralit me të drejtën. Një klasifikim më recent është ai që e ndan teorinë e natyralizmit në klasik dhe modern. Por pavarësisht klasifikimeve të ndryshme, që një jurist të jetë përfaqësues i natyralizmit juridik, duhet që teoria e tij të pranojë dy teza kryesore:

- a. ekzistojnë parime morale dhe të drejtësisë përgjithësisht të vlefshme dhe të kapshme nga arsyeja njerëzore;
- b. një sistem normativ apo një normë nuk mund të quhen juridike nëse janë në kundërshtim me këto parime morale dhe të drejtësisë (Nino, 1996, fq.24).

Teoria e së drejtës natyrore ka kaluar në disa faza ku secila prej tyre mbart me vete karakteristikat e epokës përkatëse, duke treguar lidhjen e ngushtë midis së drejtës dhe zhvillimit të shoqërisë. Kështu shek.XIX karakterizohet nga rritja e qëndrimit pozitivist ndaj së drejtës dhe rënia e natyralizmit.

Në këtë periudhë është pikërisht pozitivizmi ai që paraprin dhe një nga përfaqësuesit më të njohur të tij, John Austin, argumentonte se: “ për të kuptuar mirë të drejtën, duhet ta shqyrtojmë veças nga morali pasi ato janë dy institute të dallueshme nga njëri-tjetri” (Ikonomi, 2006, fq.40). Pozitivizmi ligjor shfaqet në variante të ndryshme, por ndikimin më të madh e pati varianti ideologjik me tezën sipas së cilës: “ cilado qoftë përmbajtja e normave të së drejtës pozitive, ato kanë vlefshmëri apo fuqi detyruese dhe dispozitat duhen zbatuar patjetër nga qytetarët dhe duhen aplikuar nga gjyqtarët, pavarësisht nga skrupujt e tyre moral” (Nino, 1996, fq.110). Kjo është teza për të cilën, pozitivizmi është kritikuar në vazhdimësi nga natyralizmi juridik i cili duke e konsideruar si thelbin e pozitivizmit ligjor e ka akuzuar atë si një doktrinë që ka shërbyer për justifikimin e regjimeve të forta, pasi ka krijuar kuadrin teorik brenda të cilit mund të justifikohen regjime të tilla si ai nazist.

Gjatë shek. XX pati një rilindje të teorisë natyrore, megjithëse situata nuk ishte kudo e njëjtë. Për shembull, në Angli nuk u shfaq ndonjë interes për të deri pas Luftës së Dytë Botërore, ndërsa në SHBA juristët i drejtoheshin shpesh kësaj të drejte kur interpretonin kapitullin e të drejtave themelore të Kushtetutës amerikane.

Por pavarësisht tendencave të ndryshme, disa nga faktorët që çuan në rilindjen e së drejtës natyrore në shumë vende, sidomos pas dy luftërave botërore janë:

- Rënia e stabilitetit ekonomik dhe social në mbarë botën;
- Zgjerimi i veprimtarisë së institucioneve qeveritare, veçanërisht ndërhyrja gjithnjë e më e madhe e institucioneve shtetërore në jetën private të qytetarëve nëpërmjet ligjeve;
- Zhvillimi i armëve të shkatërrimit masiv dhe përdorimi i tyre në luftërat në shkallë botërore;
- Dyshimet gjithnjë e më të mëdha për suksesin e shkencës për identifikimin dhe zgjidhjen e problemeve të njerëzimit (Ikonomi, 2006, fq.41).

Të gjitha këto treguan se pozitivizmi, veçanërisht varianti ideologjik i tij, nuk mund të bëjë asgjë për të kapërcyer apo për të përmirësuar situata të tilla, si ato ku u gjend shoqëria gjatë kësaj periudhe. Në mënyrë të veçantë, Lufta e Dytë Botërore vuri në dukje se ndarja e ligjit nga morali krijon mundësi për regjime totalitare dhe dhunim masiv të të drejtave të njeriut. Në këtë kuadër rivlerësimi i mendimit pozitivist dhe i së drejtës natyrore gjatë shek. XX është në mënyrë të konsiderueshme rezultat i tiranisë dhe i paqëndrueshmërisë politike në këtë periudhë, e sidomos nga refleksioni *eks post facto* i juristëve mbi historinë e së drejtës në Gjermaninë naziste. Përkrahësit e natyralizmit duke marrë shkak nga përvoja naziste e konsiderojnë ndarjen e ligjit nga morali dhe pozitivimin në tërësi, si një armë në duart e tiranit. Në këtë periudhë ndodhi ajo që Kelzen shpreh në përpjekje për të parashtruar një teori të kulluar të së drejtës: “Shkenca ligjore pozitiviste, e pastruar nga politika, sociologjia, psikologjia, është e sukseshme vetëm në periudha të ekuilibrit social. Ndërsa në rastet e mungesës së ekuilibrit publik duhet të drejtohem te teoria e së drejtës natyrore”.

Ndër përfaqësuesit kryesor të epokës së Rilindjes të së drejtës natyrore përmendim Fuller dhe Radbruch. Fuller, një nga filozofët më në zë të shek. XX, solli një kontribut origjinal në mendimin për të drejtën natyrore, duke u larguar nga teoria klasike e duke ofruar një teori të re të përpunuar, ku theksi nuk vihej në parimet supreme me origjinë hyjnore apo natyrore, por në procedurat ligjore të drejta dhe transparente. Në veprën e tij më të rëndësishme “Moralit i ligjit”, ai e sheh moralin si karakteristikë të ligjit dhe thotë se e drejta duhet të ketë një përmbajtje minimale morale dhe se morali i së drejtës ka karakter procedural, që do të thotë se është i lidhur me mënyrën se si ligji krijohet, shpallet, interpretohet dhe zbatohet. Ky moral procedural i së drejtës apo moral i brendshëm përbëhet nga disa parime që theksojnë faktin se e drejta duhet të përbëhet nga rregulla me karakter të përgjithshëm dhe se këto rregulla duhet të shpallen, të jenë të qarta e të kuptueshme, të mundshme e të realizueshme dhe të mos ndryshojnë në mënyrë të shpeshtë. Duke analizuar procesin ligjvënës në Gjermaninë naziste, Fuller deklaroi

se sistemi ligjor nazist dështoi në zbatimin e këtyre parimeve, për pasojë nuk mund të quhet fare sistem ligjor. Sot parimet procedurale të Fullerit gjenden pothuajse në gjithë legjislacionet moderne, përfshi edhe legjislacionin tonë shqiptar.

Padyshim pati ndikim në mendimin e kësaj periudhe filozofi gjerman Radbruch, i cili u konvertua nga pozitivist në natyralist. Duke analizuar periudhën naziste ai pa se ishte abuzuar me konceptin e bindjes ndaj ligjit, në emër të sloganit “ligji është ligj” dhe kjo sipas tij kontribuoi fuqishëm në aktet çnjerëzore të nazizmit. Ai deklaroi se parimet e moralit njerëzor janë pjesë e vetë konceptit të së drejtës dhe se asnjë ligj, statut apo ndonjë tjetër akt normativ nuk është i vlefshëm nëse nuk respekton parimet e moralit (Dramrosch dhe Henkin, 2001, fq.405).

Rilindja e së drejtës natyrore në këtë periudhë pati rëndësi edhe për ridimensionimin e së drejtës ndërkombëtare, madje pjesa më e madhe e natyralistëve mendojnë se kjo rrymë gjen më tepër fushë zbatimi në të drejtën ndërkombëtare. Këtu bëjnë pjesë disa përfaqësues si Giorgio Del Vecchio, Roberto Ago apo Alfred Verdross, që mendojnë se e drejta natyrore është bazë e së drejtës në përgjithësi dhe e së drejtës ndërkombëtare në veçanti (Puto, 2012, fq.511). Kjo pikë, për rëndësinë që paraqet do të trajtohet si çështje më vete.

Ndikimi i së drejtës natyrore në Gjyqin e Nurembergut dhe gjykatat kombëtare të pasluftës

Pas Luftës së Dytë Botërore, proceset gjyqësore për krimet e luftës, baza ligjore ku u mbështetën këto gjykata, parimet që ndoqën për të gjykuar të pandehurit, padyshim që u ndikuan nga idetë natyraliste të rilindura në këtë epokë duke vënë në dyshim vlerat e pozitivizmit ligjor. Debat midis pozitivistëve dhe autorëve të së drejtës natyrore shndërrohet në një debat që ka të bëjë me konceptin e sundimit të së drejtës dhe raportin e drejtë - moral. Dy pyetje u ngritën në këtë periudhë:

- a. A duhet të pranojmë idenë pozitiviste se në përcaktimin e të drejtave dhe detyrimeve duhet të mënjanojmë të gjitha standartet morale?
- b. A duhet qëllimet moralisht të pranueshme të udhëheqin vendimet politike?

Ky debat si dhe roli e ndikimi i së drejtës natyrore pas Luftës së Dytë Botërore, manifestohet më së miri përmes Gjyqit Ndërkombëtar të Nurembergut, i cili ishte arena e kthimit të së drejtës natyrore në debatin filozofiko-juridik.

Më 20 nëntor 1945 Forcat Aleate (SHBA, BS, BM, Francë) të dala fituese nga Lufta e Dytë Botërore, mblidhen në qytetin gjerman të Nurembergut (simboli i nazizmit dhe persekutimit të hebrenjve) në Pallatin e Drejtësisë, për të zhvilluar të parin gjyq në historinë e njerëzimit nga një Gjykatë Ndërkombëtare Penale e krijuar *ad hoc*, si rezultat i Marrëveshjes së Londrës, më 8 gusht 1945 (Mayda, 1972, fq.22).

Nga kjo marrëveshje u krijua Statuti apo Karta e Londrës, e cila i dha juridiksion Gjykatës, për gjykimin e krimeve kundër paqes, krimeve të luftës, krimeve kundër njerëzimit, duke krijuar një ligj *post factum* që hidhte bazat e përgjegjësisë individuale penale, për akte që në kohën kur ishin kryer, kishin shkelur të drejtën ndërkombëtare të asaj periudhe, konkretisht Pakti Brian-Kellog, Konventa e Gjenevës, Traktati i Sevres. Këtu e kanë bazën edhe një nga kritikantët më të shpeshta që i bëhet Gjyqit të Nurembergut, si pasojë e shkeljes së parimit të mosprapaveprueshmërisë së ligjit penal. Por në raste të tilla, duhet të kemi parasysh se përdorimi i një ligji me fuqi prapavepruese sado i keq të jetë, është gjithsesi më i ndershëm.

Njihën gjithsej 13 procese të Nurembergut, të ndara në dy grupe, ku padyshim procesi i parë ishte ai që pati ndikimin më të madh në opinionin publik ndërkombëtar. Në këtë proces u gjykuan nga Tribunali Ushtarak i Nurembergut 24 ndër gjeneralët dhe krerët më famëkëq të Gjermanisë Naziste, si dhe 6 organizata kriminale mes të cilave SS dhe Gestapo.

Trupi gjykues përbëhej nga gjykatës të Forcave Aleate. Të akuzuarve nuk ju lejua që të kontestonin përbërjen e tij, dhe si për ironi të fatit, ata që për vite me radhë kishin shkelur të drejta e parime morale, dilnin tashmë me tezën se duhej zbatuar parimi moral i universalitetit ku të akuzuar dhe akuzues, duhet të jenë subjekte për të njëjtat standarte. Akuzat ishin:

1. Konspiracion, përgatitja e një plani të përbashkët për kryerjen e krimeve të mëvonshme;
2. Krime kundër paqes, për drejtimin e luftërave agresive kundër shteteve të tjera duke shkaktuar Luftën e Dytë Botërore e duke shkelur 34 Traktate Ndërkombëtre;
3. Krimet e luftës, për shkeljen e së Drejtës Ndërkombëtare të Luftës, përmes trajtimit çnjerëzor të civilëve e të burgosurve të luftës, tortura, skllavëri, grabitje;
4. Krime kundër njerëzimit, për kryerjen e akteve ekstreme kundër kundërshtarëve politikë, minoriteteve racore e grupeve etnike (genocidi i hebrenjve).

Akuza e përbërë edhe kjo nga prokurorë të shteteve fituese gjatë gjithë procesit ilustron 12 vitet e një regjimi makabër, në të gjitha detajet e tmerrshme të tij përmes provave të dokumentuara ku ishin (rreth 2500) dhe qindra dëshmitarë okularë. Provat e sjella në këtë proces dëshmonin për shifra e akte nga më të tmerrshmet e rrëqethëset: ku 50 000 000 njerëz prisnin drejtësi! E pikërisht përballë këtyre fakteve, megjithëse u zbatua parimi i kontradiktoritetit, mbrojtja nuk pati shumë për të debatuar.

Më poshtë do të trajtohen në një interpretim filozofiko-juridik përmes raportit natyralizëm- pozitivizëm, e drejtë - morale, tezat e akuzës dhe të mbrojtjes.

Kështu vihen përballë avokatët e mbrojtës me prokurorët e çështjes, të cilët në fakt janë shprehje e përballjes në vazhdimësi mes dy teorive, natyralizmit juridik e pozitivizmit ligjor. Mbrojtja nuk mohonte faktet mbi të cilat mbështetej akuza, por kontestonte kualifikimin juridik të saj. Sipas saj, të akuzuarit kishin kryer akte që pavarësisht vlerës së tyre morale apo jo kishin qenë tërësisht të ligjshme në përputhje me legjislacionin e kohës dhe vendit ku ishin kryer. Ata kishin vepruar në përputhje të plotë me normat juridike të nxjerra nga organe të ligjshme të shtetit Nacional-Socialist. Ata jo vetëm kishin qenë të autorizuar të bënin atë që kishin bërë, por në disa raste kishin qenë juridikisht të detyruar ta bënin. Si rrjedhim në bazë të “bindjes ndaj kryetarit të shtetit” që kishte ndërtuar një autokraci nga e cila ishte e pamundur të dilje, të akuzuarit nuk duhej të shpallehin të fajshëm, pasi kishin qenë thjesht ekzekutues të urdhërave të dhëna nga lart. I vetmi fajtor i barbarizmave të fashizmit ishte Hitleri! Gjithashtu mbrojtja kujtonte një parim bazë të drejtësisë i pranuar prej shumë kohësh dhe që vetë sistemi nazist nuk kishte njohur: *nullum crimen, nulla poena sine lege praevia*. Kështu ata pretendonin se nëse do të dënoheshin të akuzuarit do të shkelej ky parim liberal, pasi aktet dhe objektet e gjykimit nuk ishin të dënueshme sipas së drejtës në kohën dhe vendin ku ishin kryer.

Në kundërshtim me këtë tezë, akuza në terma natyraliste, argumentonte se të flitej për të drejtë dhe sistem juridik ishte e tepërt, pasi nuk ndodhemi para një sistemi të tillë sa herë që një grup njerëzish arrijnë të inponojnë disa rregulla në një shoqëri të caktuar dhe ato përdornin forcën për zbatimin e tyre pavarësisht vlerës morale që ato kanë. Ky koncept sipas saj, kishte çuar në moton e gabuar “ligji është ligj”. Gjithashtu ajo kujtonte se mbi normat e nxjerra nga njerëzit ekzistojnë disa parime universalisht të vlefshme e të pandryshueshme, të cilat krijojnë kritere drejtësie dhe të drejta themelore ekzistuese në vetë natyrën njerëzore: e drejta për jetë, integritet fizik, liria e mendimit, e ndërgjegjes dhe e fesë, liria e shprehjes, e drejta për mosdiskriminim, e drejta për një proces të rregullt ligjor. Tërësia e këtyre parimeve përbën atë që quhet e “drejtë natyrore”, e drejtë kjo që është e pranishme si në të drejtën kombëtare, ashtu edhe në atë ndërkombëtare. Normat pozitive të nxjerra nga njerëzit përbëjnë të drejtën vetëm nëse janë në përputhje me këto parime. Duke qenë se rregullat e regjimit nazist nuk janë norma juridike, ato nuk vlejnë për të legjitimuar aktet e kryera në përputhje me to. Ato dhunojnë parimet më elementare të së drejtës natyrore, një e drejtë që ekzistonte në kohën kur ato u kryen, ekziston sot dhe do të ekzistojë përgjithmonë. Prandaj rezulton absurd pretendimi se të dënosh të pandehurit do të çonte në shkelje të “*nullum crimen, nulla poena sine lege praevia*”. Nga ana tjetër të pandehurit kishin shkelur të drejtën ndërkombëtare prandaj duheshin dënuar.

Më 1 tetor 1946, pas 218 ditëve, u shpall vendimi, i cili përkrahu fuqishëm akuzën, dhe ku përveç të tjerash u shpallën 11 dënime me vdekje. Pavarësisht kritikave që ju bënë Gjyqit të Nurembergut, sidomos në aspektin procedural

dhe për faktin se ky Tribunal shërbeu më shumë si hakmarrje e Aleatëve duke gjykuar nën frymën e “drejtësisë së fituesve”, është e padiskutueshme vlera morale që pati ai për ndëshkimin e disa mizorive që nuk duhet të harrohen kurrë! Gjyqi i Nurembergut është ndër proceset më të rëndësishme në historinë e njerëzimit pasi shënon shprehjen e ndërgjegjes universale. Idetë natyraliste të rilindura ndikuan në këtë proces për të hedhur poshtë të drejtën naziste, dhe për të rivlerësuar të drejtat natyrore të njeriut. Në lidhje me karakteristikat e sistemit ligjor gjerman dhe me faktin nëse ndodhemi para një legjislacioni të vlefshëm apo jo është interesante të citohet pikëpamja e përfaqësuesve të epokës së rilindjes të së drejtës natyrore. Sipas Fuller ligjet naziste, ishin sekrete dhe e bënin të pamundur për qytetarët njohjen e bazës ligjore ku mbështetnin veprimtarinë organet shtetërore. Ai argumentonte se sistemi nazist ishte jo vetëm jo eficient, por i mungonin të gjitha standartet procedurale të drejtësisë dhe të transparencës. Sipas tij shkelja e standarteve procedurale shpie në miratimin e ligjeve moralisht të padrejta dhe se këto shkelje ishin aq serioze në Gjermaninë e asaj kohe, saqë mund të themi se i gjithë sistemi ligjor pushoi së ekzistuari si i tillë. Si rezultat gjykatat e pasluftës nuk duhet ta njihnin ligjin nazist.

Pretendimi për mos ekzistencën e ligjit në Gjermaninë naziste ishte një përfundim në të cilin kishin arritur edhe juristë të tjerë përkrahës të natyralizmit, mes të cilëve edhe Franz Neumann, jurist i njohur që punoi në Gjermani gjatë kohës që, gradualisht, po vinin në pushtet nazistët. Ai shkroi se: “Nuk ekziston ndonjë mbretëri e ligjit në Gjermani, pavarësisht se ekzistojnë mijëra rregulla teknike të numërueshme”. Ai argumentonte se një sistem i tillë është manipulim i masave të gjera të popullit me anë të terrorit. Ligji sipas tij karakterizohet nga *voluntas* (shprehje e pushtetit të sovranit) dhe *ratio* (shprehje e arsyes apo e parimeve racionale të trupëzuara në postulatet e përgjithshme etike).

Debati natyralizëm-pozitivizëm dhe triumfi i doktrinës të së drejtës natyrore, vazhdoi edhe në praktikën e gjykatave gjermane të pasluftës, nën ndikimin e gjyqit të Nurembergut, duke treguar se dallimet mes pozitivizmit dhe të drejtës natyrore nuk kanë karakter të thjeshtë teorik, por kanë ndikim të konsiderueshëm në praktikën e gjykatave. Në këtë drejtim, përveç versionit të parashtruar nga Fuller e Neumann, një rëndësi të madhe pati dhe qëndrimi i juristit gjerman Gustav Radbruch. Kështu ai thotë se çdo jurist apo gjyqtar duhet të denoncojë çdo normë ligjore që shkel parimet bazë të moralit, jo me argumentin e thjeshtë se është e pamoralshme, por se është e pavlefshme, pra se nuk ka vlefshmëri ligjore dhe, për pasojë, nuk duhet të merret fare në konsideratë në çështjet konkrete individuale. Për Radbruch, një ligj është i vlefshëm në rast se ai:

- a. kalon testet formale të vlefshmërisë ligjore të një sistemi të caktuar dhe, më e rëndësishmja,
- b. nuk dhunon parimet bazë të moralit.

Qëndrimi i Radbruch u konkretizua nga praktika e gjykatave në Gjermaninë e pasluftës ku, në shumë raste, kriminelë të luftës, spiunë apo informatorë u ndëshkuan në bazë të ideve të tij. Një rast i tillë është ai i informatores naziste. Kështu në vitin 1944, një grua e cila “dëshironte të hiqte qafe” burrin e saj, e denoncoi atë tek autoritetet naziste, duke informuar se, ai kishte bërë deklaramë fyese ndaj Hitlerit. Gruaja nuk kishte ndonjë detyrim ligjor për të raportuar këtë akt, megjithëse deklaratat e të shoqit ishin haptaz në kundërshtim me statutin nazist të asaj kohe që konsideronte të paligjshme deklaratat që propagandonin kundër fuqisë dhe pushtetit të Rajhut të Tretë. Mbështetur në këtë bazë ligjore i shoqi u arrestua dhe u dënua me vdekje. Në vitin 1949, bashkëshortja u akuzua në një gjykatë të Gjermanisë Perëndimore për veprën penale “heqje e paligjshme e lirisë së tjetrit”. Kjo veprë ishte e dënueshme nga Kodi Penal i vitit 1871, që ishte në fuqi që nga koha e miratimit të tij. Përpara gjykatës, gruaja argumentoi se vepra e saj ishte në përputhje me statutin nazist dhe, për pasojë ajo nuk kishte kryer ndonjë krim. Gjykata e Apelit, e cila mori në shqyrtim çështjen, e konsideroi gruan fajtores për heqjen e lirisë së tjetrit duke argumentuar se: “Statuti ishte në kundërshtim me ndërgjegjen e shëndoshë dhe konceptin e drejtësisë për të gjitha qëniet njerëzore normale”. Kjo do të thotë se statuti ishte i pavlefshëm në vitin 1994, kur ndodhi ngjarja, pasi ishte i pamoralshëm, për pasojë, gruaja do të ndëshkohej nga Kodi i vitit 1871 për heqje të padrejtë të lirisë së tjetrit.

Ky arsyetim është pasuar edhe nga të tjera çështje, të cilat janë konsideruar si triumf i doktrinës të së drejtës natyrore.

Influenca në doktrinën e së drejtës ndërkombëtare dhe të drejtat e njeriut

Influencën e të drejtës natyrore, e gjejmë padyshim edhe në doktrinën e së drejtës ndërkombëtare, madje mund të themi se ky është ndikimi më i rëndësishëm që ka ajo sot.

Pas Luftës së dytë Botërore u përhap ideja e “primatit” apo e “epërsisë” të së drejtës ndërkombëtare mbi atë të brendshme, si dhe ideja e afirmimit të një të “drejte botërore” që i përket së ardhmes. Këto ide kanë mbërritur deri në ditët tona dhe janë karakteristike për pjesën më të madhe të juristëve. Sot parimet abstrakte të së drejtës natyrore shërbejnë për të ridimensionuar parimin e sovranitetit shtetëror, në emër të një rendi që është i organizuar në shkallë botërore dhe në emër të një ideali që është i mbështetur mbi një të drejtë universale.

Këtu vlen të përmendet ideja e juristit italian Del Vecchio i cili thotë se paqja e përhershme arrihet nëpërmjet “vëllazërimit të të gjithëve” dhe këtë vëllazërim ai e mbështet në një rend superkombëtar. Del Vecchio quan si bazë të çdo të drejte, pra edhe të së drejtës ndërkombëtare, “arsyen natyrore”.

Një tjetër jurist italian, Roberto Ago, përhap idenë e së “drejtës spontane” si një variant i së drejtës natyrore. Kjo e drejtë sipas tij nuk rrjedh nga një burim formal, por lind vetvetiu në ndërgjegjen e njerëzve duke gjetur më shumë zbatim në të drejtën ndërkombëtare, pasi këtu nuk ka organe të posaçme për nxjerrjen e normave.

Rëndësi në arsenalin e së drejtës natyrore të sotme ka edhe pikëpamja e juristit austriak Verdross i cili shikonte Kartën e OKB-së si dhe dokumentet e mëvonshme të të drejtave të njeriut si mundësi për ndryshimet esenciale për krijimin e një të drejte supershtetërore.

Një etapë të re në zhvillimin e së drejtës ndërkombëtare shënoi padyshim edhe vendimin e Tribunalit të Nurembergut. Kjo konkretizohet në “Principet e së Drejtës Ndërkombëtare të njohura nga Statuti dhe nga Sentenca e Tribunalit të Nurembergut”, i mbajtur në 1950 nga Komisioni i së Drejtës Ndërkombëtare të OKB-së. Këtu u vendos përmbledhja në një projekt-kod i parimeve të rëndësishme lidhur me krimet e luftës, krimet kundër paqes dhe krimet kundër njerëzimit, duke ngarkuar me përgjegjësi penale individin. Gjithashtu u hodh ideja jo vetëm për hartimin e kodeve ndërkombëtare penale, por edhe për krijimin e një Gjykate të Përhershme Ndërkombëtare Penale. Po ashtu Statuti i Gjykatës si dhe Karta e OKB-së përcaktojnë se në rast se lufta bëhet fakt i kryer, megjithë masat që merren për parandalimin e saj, duhet të mos lejohet që ajo të kthehet në një sistem kriminaliteti, por përkundrazi palët ndërluftuese duhet të vihen përpara detyrimit që t’u përmbahen normave humane të së drejtës ndërkombëtare. Të gjitha këto zhvillime, pasojë e Gjyqit të Nurembergut, nën influencën e të drejtës natyrore, patën një ndikim të madh në zhvillimet e mëtejshme të së drejtës ndërkombëtare, e në veçanti në kuadër të të drejtave të njeriut, duke i dhënë botës një dimension të ri, më human.

Në lidhje me rëndësinë që morën të drejtat e njeriut në këtë periudhë përmendim idetë e Ronald Dworkin. Ai është portretizuar shpesh si përfaqësues i së drejtës natyrore, megjithëse nuk është shumë e qartë nëse vetë Dworkin e ka identifikuar veten tërësisht me një rrymë apo me një tjetër. Për më tepër, ai kritikon, si të drejtën natyrore ashtu edhe pozitivizmin, duke u pozicionuar në një vend të mesëm midis këtyre dy rrymave, apo, siç është quajtur shpesh, si përfaqësues i një teorie të tretë që ka të bëjë më shumë me të drejtat e njeriut sesa me moralin apo me sanksionin. Gjithsesi do të ndalemi tek ato ide që ai i ka të përbashkëta me natyralizmin. Kështu, kur Dworkin flet për pozitën dhe veprimtarinë e gjyqtarit thotë se ai mund t’i ndryshojë rregullat në emër të të drejtave, duke u mbështetur tek parimet. Sipas tij këto parime trupëzojnë përgjithësisht bazën morale të një sistemi ligjor të posaçëm. Parimet sipas tij janë pjesë e çdo sistemi. Sipas Dworkin, roli funksional i gjykatave është zbatimi i ligjeve në emër të të drejtave.

Idetë e Dworkin janë vetëm një nga shembujt që tregojnë se një nga zhvillimet më domethënëse të së drejtës natyrore në doktrinën e së drejtës ndërkombëtare,

është padyshim mbrojtja e të drejtave të njeriut. Lidhur me këtë duhet përmendur, pikë së pari, angazhimi i OKB-së në këtë fushë me akte të tilla si vetë Karta e OKB-së e vitit 1945, Deklarata universale e të drejtave të njeriut e vitit 1948, Pakti për të drejtat civile dhe politike i vitit 1966, Pakti për të drejtat ekonomike, sociale dhe kulturore, i po këtij viti, apo dhe angazhimi i Evropës me Konventën Europiane të të drejtave të njeriut, e vitit 1950.

Brian Bix, studiues i së drejtës, kur flet për rolin dhe rëndësinë e të drejtës natyrore shprehet kështu:

“Teoria e së drejtës natyrore ka luajtur një rol qendror në zhvillimin e teorisë politike moderne dhe në të drejtën ndërkombëtare. Nuk është e rastësishme që Deklarata e Pavarësisë së Shteteve të Bashkuara të Amerikës, në vitin 1776, e pretendon autoritetin e saj nga “ligjet e natyrës” dhe u referohet “të drejtave të patjetërsueshme” të jetës, lirisë dhe arritjes së lumturisë. Po në mënyrë analoge, Deklarata Franceze për të Drejtat e Njeriut, 1789, deklaron të drejtat natyrore, të patjetërsueshme, dhe hyjnore të njeriut”.

Kështu, do të mund të vazhdonim arsyetimin e tij, me Deklaratën Universale të të Drejtave të Njeriut, ku në nenin 1 të saj thuhet se:

“Të gjitha qeniet njerëzore linden të lira e të barabarta nga pikëpamja e dinjitetit dhe e të drejtave. Ato janë të pajisura me arsye dhe ndërgjegje dhe duhet të veprojnë njëra ndaj tjetrës në një frymë vëllazërie”.

Ndërkohë që në nenin 3, 4, 5, thuhet se çdo njeri ka të drejtën e jetës, lirisë, sigurisë, dhe se askush nuk mund të mbahet në skllavëri, apo t’i nënshtrohet torturës, dënimeve, apo trajtimeve mizore, çnjerëzore ose degraduese.

Për të vazhduar me Preambulën e Paktit për të drejtat ekonomike, shoqërore, kulturore, si dhe Paktin për të drejtat civile e politike, ku thuhet se:

“... në përputhje me parimet e shpallura në Kartën e Kombeve të Bashkuara, njohja e dinjitetit që u përket të gjithë pjesëtarëve të familjes njerëzore dhe e të drejtave të tyre të barabarta e të patjetërsueshme, përbën themelin e lirisë, drejtësisë dhe të paqes në botë,.....këto të drejta burojnë nga dinjiteti i pandarë që i përket çdo njeriu”.

Gjithashtu Konventa Europiane e të Drejtave të Njeriut në nenin 2 shpall të drejtën për jetë, neni 3 ndalon torturën, dhe neni 4 ndalon skllavërinë dhe punën e detyruar.

Këto janë vetëm disa nga aktet më të rëndësishme të cilat së bashku me një sërë aktesh të tjera, përbëjnë sot bazën e legjislacionit ndërkombëtar për të drejtat

e njeriut, duke realizuar kështu “pozitivizimin” e të drejtës natyrore. Ndikimi i saj në këtë drejtim është shumë i rëndësishëm, dhe që i shprehur përmes Gjyqit Ndërkombëtar të Nurembergut, i cili edhe pse kritikave të shumta, si një proces më shumë moral se sa juridik, bën diçka shumë të rëndësishme...zgjedh të ardhmen!

Bibliografia

- Alfieri, L. (2003) *Filosofia e politica dei diritti umani nel terzo millennio*. Milano: Giuffrè Editore.
 Damrosch, L. F. & Henkin, L. (2001) *International law, cases and materials*. Minn.: West Group, St. Paul.
 Ikononi, L. (2006) *Filozofia e së drejtës*. Tiranë: Ekspres.
 Mayda, G. (1972) *Il processo di Norimberga*. Milano: Arnoldo Mondadori Editore.
 Nino, C. S. (1996) *Introduzione all' analisi del diritto*. Torino: G. Giappichelli Editore.
 Puto, A. (2012) *E drejta ndërkombëtare publike*. Tiranë: Dudaj.
 Troper, M. (2003) *Cos'è la filosofia del diritto*. Milano: Giuffrè Editore.